

Píše Michael Špirit

(E*forum, 09. 11. 2011)

Kniha **Dopisy od Olgy**, vydaná v roce 2010 a letos podruhé Knihovnou Václava Havla, přináší druhou stranu korespondence, z níž byla dosud známa pouze část napsaná Václavem Havlem v době jeho třetího věznění (1979–1983). Pro samizdatovou Edici Expedice ji v roce 1983 pod názvem Dopisy Olze připravil Jan Lopatka, kniha „vyšla“ ještě před Havlovým propuštěním. Nyní se ke čtenáři dostává informace, ke komu se pisatel kromě své manželky obracel, kdo mu vedle ní odpovídal apod. Na místě autora či autorů knihy Dopisy od Olgy je uvedeno „Ivan M. Havel a kol.“, což značí, že původcem listů není jen bratr vězněného, ale další přátelé a partneři, jejichž postoje a sdělení Ivan M. Havel v listech tlumočil nebo přímo obsáhle citoval. Kniha ovšem přináší jen písemnosti, které se zachovaly v průklepech nebo konceptech v osobním archivu I. M. Havla, nikoli dopisy, jež psala do vězení Olga Havlová a jež se dnes pohřešují. Celkem dobře připravená edice se nevyvarovala určitých projevů těžkopádnosti a dalších sporných odborných i formálních momentů, jež zde nebudu v úplnosti vypočítávat (značnou část sedmisetpoložkového poznámkového aparátu, zahrnujícího vedle kontextových vysvětlivek a dešifrace konspiračních narážek také údaje k dějinným, literárním nebo místním reáliím, identifikaci jmen a údaje bibliografické, mohly například vzhledem k obsahu i stylu dopisů vhodně nahradit soupisy literatury a anotované rejstříky – podobně jako v edici ústrojně slouží výkladová Additamenta I. M. Havla; vysloveným lapsem je kontinuální číslování poznámek pod čarou mezi předmluvou, vlastními dopisy a překladem předmluvy do angličtiny).

Základním nedorozuměním je, že nový svazek listů sugeruje komplementární vztah k Havlově knize, ale ve skutečnosti se s ní už od názvu míjí. Vzniká otázka, zdali si vydavatelé při marketingově jistě úspěšné volbě nadpisu Dopisy od Olgy uvědomovali dvojí ožehavé úskalí: dopisy jednak nepocházejí od Olgy a jednak původní svazek z roku 1983 významově „přeznačují“. (V edičním aparátu se o tom každopádně nic neříká.) Jenže Dopisy Olze, tak jak je Jan Lopatka vydal, nejsou prostým souhrnem Havlových listů z vězení, ale nejsou ani jejich výběrem v tom smyslu, jak se slovu „výbor“ nebo „výběr“ obvykle rozumí, tedy např. výběr tematický nebo výbor „toho nejlepšího“ apod. Jsou od jisté chvíle autorsky koncipovanou knihou, již Havel z vnějších důvodů psal, resp. byl nucen psát „na pokračování“, ve formě dopisů. Literární intenci textu formovaného nenormální autorskou situací (pobyt ve vězení, kdy se tvorba stává jistým druhem autoterapie) s Havlovým vědomím ještě zvýraznil editor, jenž vypouštěl dopisy nebo pasáže, které dle něho vybočovaly z onoho postupně více a více uvědomovaného autorského záměru, a jemnými kompozičními tahy tak doceloval tvar, který technicky sice sestává z dopisů, ale významově tvoří zvláštní nebo

přímo bizarní směsici eseje a románu zraní.

Rozdíl mezi autorsko-editorskou knihou a prostým souborem listů, které psal Havel z vězení, si edice Dopisů od Olgy buď neuvědomuje, nebo jej záměrně pomíjí, a přestože je pojata jakožto co možná v úplnosti shromážděný a podrobně komentovaný konvolut listů V. Havlovi, používá jako svůj referenční rámec bez jakéhokoli komentáře edici Dopisů Olze (dle jejich vydání v 5. svazku Havlových Spisů z roku 1999). Ještě smutnější nehodou je, že v žádném z paratextů, jimiž jsou „dopisy od Olgy“ obloženy, není zmíněn způsob, jak byly Dopisy Olze vlastně vydány, a to ani formou zkráceného bibliografického údaje. Znění poznámky č. 403 k jednomu z dopisů („Editor Jan Lopatka opravil...“) je proto pro čtenáře, jenž se neseznámil s výchozími Dopisy Olze, dokonale nesrozumitelné, neboť předtím ani potom se v Dopisech od Olgy o podílu editora na knize z roku 1983 nikde nic nepraví. Podobně zmatečně si počíná autor předmluvy Martin C. Putna: píše opakovaně o „kanonickém“ textu“ Dopisů Olze, Lopatku nejmenuje, přitom však termín „kanonický“ text používá pro jedinou – Lopatkovu – podobu Dopisů Olze. (Pojem kanonického textu, pokud není definován ad hoc jinak, předpokládá různost textových pramenů, jejich vzájemné porovnání a očištění textu od všech vnějších záměrných či nevědomých zásahů, což odpovídá Dopisům Olze vydaným ve zmíněných Havlových Spisech, nikoli Dopisům Olze jako takovým.) Interpretovat Dopisy Olze jako filosofickou či náboženskou zkušenost jejich autora, tak jak to činí předmluva, je jistě možné. Myslím, že je to pomýlený výklad, který prostomyslně variuje teze v Havlově textu přímo vyslovované, ale to je teď vedlejší. Podstatné je, že ať už se vykladač ubírá jakýmkoli směrem, obvykle identifikuje předmět svého zájmu, buď ve výkladu, nebo bibliografickým údajem v běžné podobě. V edici, která se vzhledem k Dopisům Olze prezentuje „zrcadlově“, je důsledné zatajování Lopatkovy určující role zcela nepochopitelné; osobně bych to odhadoval na ďábelskou kombinaci diletantismu a zlovolnosti. Jelikož se lze v tiráži Dopisů od Olgy kromě dvou editorů (Jan M. Heller a autor předmluvy) dopočítat ještě tři redaktorů (jedním z nich je znovu Heller), a přičteme-li k tomu navíc převažujícího původce dopisů Ivana Havla, jenž se podílel i na vysvětlujících komentářích (a v osmdesátých letech s Lopatkou na Edici Expedice úzce spolupracoval), můžeme hovořit přímo o akutním záchvatu kolektivní amnézie.

V ediční činnosti Knihovny Václava Havla přitom nejde o problém jedné knihy, ale o opakovaný úkaz, v jehož základech je ignorování práce, kterou různí badatelé vykonali dávno před založením KVH, čili představa, že před založením Knihovny žádný výzkum neexistoval. Příkladem může být to, jak se zachází s torstovskými Spisy Václava Havla. Web Knihovny jejich texty vyvěšuje toliko s údajem „Praha, Torst 1999 a 2006“, přestože to byli právě editoři, kdo rozhodovali o obsahu každého svazku a o tom, v jaké podobě v něm budou Havlovy texty otištěny. Všechny díly Spisů jsou „editorské“: Václav Havel žádnou z těchto knih doslova „nenapsal“, z jeho textů je komponovali a komentovali vydavatelé (jimiž jsou literární a divadelní historici, nikoli nakladatelství). Buď zaměstnanci KVH nevědí, co ediční práce obnáší, a proto nepovažují za nutné poradatele svazků ani jmenovat, anebo to vědí dobře, ale z nějakého důvodu, o němž nebudu spekulovat, jejich účast zamlčují. Nejsem s to

rozsoudit, která možnost je méně znepokojivá, ale obě jsou poněkud trapné.

Úkolem editorů přitom nebylo nic mechanického. V případě autora, jehož texty byly z mnoha důvodů otiskovány v různých zněních, šlo v první řadě o kritické rozhodování, která verze textu (básně, divadelní hry, eseje apod.) je „správná“. Na to lze přijít jen vzájemným porovnáváním textových pramenů, vyhodnocováním rozdílů mezi nimi a argumentovanou volbou výchozího znění. Tak Eva Šormová pracovala třeba s šesti verzemi Zahradní slavnosti nebo Jan Šulc s Jarmilou Víškovou se museli vyrovnat s devíti přetisky Dopisu Gustávu Husákovi. Protože Knihovna nevyvěšuje, kromě dopisů z vězení, např. faksimile rukopisů nebo strojopisů, nýbrž prezentuje torstovské Spisy, nezveřejňuje tím „jen texty“ Václava Havla, ale také odbornou práci havlovských badatelů, kterou současně zamlčuje a zachází s ní, jako kdyby to bylo nějaké obecné vlastnictví. U instituce, jakou chce KVH být, je to překvapivě amatérské, ale edice Dopisů od Olgy a indolentní přehlížení Lopatkova zakládacího podílu ukazuje, že by mohlo jít o vědomě budovaný styl práce.

www.ipsl.cz